

Rīgas Medicīnas institūta Fizikas katedras izveidotājs Ilmārs Everss

Arnīs Vīksna¹, Jānis Jānsons²

¹ *Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs, Latvija*

² *Latvijas Universitāte, Zinātņu un tehnikas vēstures muzejs*

Ievads. Fiziķa Ilmāra Eversa darbība saistīta ar divām augstskolām – Latvijas Universitāti (LU) un Rīgas Medicīnas institūtu (RMI). Ja par darbu pirmajā ir publicēti dati, tad par otro tie izpaliek.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Noskaidrot I. Eversa darbību RMI un iemeslus, kāpēc viņš bija to spiests pārtraukt. Avotam kalpo personiskās lietas no Latvijas Valsts vēstures (LVVA) (7427. f., 13. apr., 456. l.) un Rīgas Stradiņa universitātes (RSU) arhīva (7. apr., 272. l.), kā arī laikabiedru atmiņas. Izmantota vēsturiski pētnieciskā un kritiskā metode.

Rezultāti. Pēc RMI atdalīšanas no Latvijas Valsts universitātes (LVU) 1950. gadā, jaunā institūta struktūra tika veidota, sākot no 1951. gada. Daļa vispārīzglītojošo priekšmetu (fizika, ķīmija, valodas, marksisms) pagaidām palika LVU pārziņā un tos kā iepriekš docēja LVU mācībspēki, līdz tika izveidotas atbilstošas RMI katedras, to vadībai pieaicinot tos pašus LVU mācībspēkus. Par RMI Fizikas katedras vadītāja vietas izpildītāju uz pusslodzi tika apstiprināts LVU asistents Valerians Šmēlings (1902–1979), kas medicīnas studentiem fiziku docēja jau no 1947. gada. Taču V. Šmēlings, kas bija slavenā Rīgas arhitekta Reinholda Šmēlinga (1840–1917) mazdēls, gan paliekot par RMI lektoru uz pusslodzi līdz 1955. gadam, izšķīrās pamatdarbu veikt LVU un turpmāk guva ievēriību ar Zemes mākslīgo pavadoņu novērošanu.

Par RMI Fizikas katedras vadītāja vietas izpildītāju un vecāko asistentu 1953. gadā tika pieņemts Ilmārs Everss, kas konkursā par pilntiesīgu katedras vadītāju tika ievēlēts 1956. gadā. Viņš dzimis 1908. gada 24. februārī Rīgā bankas ierēdņa ģimenē, no 1929. gada ar pārtraukumiem (karadienests, darbs VEF) līdz 1940. gadam studēja LU, šai laikā 1938. gadā uzņemoties subasistenta un 1940. gadā asistenta pienākumus, diplomdarbu par katodu izputēšanu aizstāvēja 1942. gadā un ieguva maģistra grādu. 1944. gadā I. Everss bija sagatavojis doktora disertāciju, taču tās aizstāvēšana izpalika, domājams, sociālās izcelsmes dēļ. Viņš turpināja darbu LVU, ik pa laikam līdztekus strādājot arī LPSR ZA, LLA, LVPI un Rīgas Valsts tehnikumā. Lasīja lekcijas vispārīgā un dielektriķu fizikā, radiotehnikā, meteoroloģijā u. c. Aizejot no LVU, 1953. gadā raksturojumā norādīts, ka lekcijas lasa apmierinošā līmenī, taču nepedalās sabiedriskā dzīvē.

Savukārt RMI 1961. gadā izsniegtā raksturojumā I. Everss uzslavēts par milzu darbu Fizikas katedras izveidošanā (Kronvalda bulvārī 9, Anatomikuma augšstāvā), pienākumus veic apzinīgi, lekcijas lasa un nodarbības vada “pienācīgā līmenī”, piedalās sabiedriskā dzīvē, brauc ar studentiem talkā uz kolhoziem. Taču atkārtota konkursa uz amatu 1961. gadā dokumentos norādīts uz I. Eversa nepietiekamo zinātnisko aktivitāti, nosaukti 14 darbi, no tiem 6 tulkotas mācību grāmatas.

Studentu vidū ar savu imponanto stāju un lekcijās bārstītajām asprātībām, anekdotēm un jociņiem I. Everss bija ļoti iemīļots. Taču starp studentiem bija arī modri vērotāji, kas par I. Eversa brīvdomīgajiem izteikumiem ziņoja atbilstošiem uzraugiem. Tas izšķīra viņa likteni, jo RMI rektora 1962. gada 9. marta pavēlē konstatēts, ka I. Everss “ne reizi vien savās lekcijās pieļāvis apolitiskus un bezidejiskus izteikumus, tā graujot audzināšanas darbu studentu vidū”, par ko lēmušas arī Veselības aizsardzības ministrijas kolēģija un RMI sabiedriskās organizācijas, tāpēc viņš tiek atlaists “kā nepiemērots darbam augstskolā”. Drīz pēc tam, 1964. gada 7. februārī, I. Everss nomira; apbedīts Meža kapos (pie Poruka kalniņa).

Secinājums. Fiziķis I. Everss bija padomju iekārtas upuris.